

A Bözöd völgyén alul, a két Küküllő között fekszik a Partium nevet viselő vidék. E nevet a vidék későbbi székelyföldhöz, illetve Udvarhelyszékhez csatolása miatt viselheti, amint Orbán Balázs említi.

E hegyes vidéknek két fő völgye van, melyeken két ellentétes irányba folyó patak törtet le, mert „e vidék mind a két Küküllővel jó viszonyba kívánván lenni, mindkettőnek egyformán adózik.” (O.B.) E patakok a Bözödtől nyugatra eső hegyekből eredő Solymos pataka, amely mellett a két Solymos, Románandrásfalva, Székelyszenterzsébet, és torkolatjánál Sárd fekszik, hol egyszersmind Udvarhelyszék határvonalát alkotva, a Nagy-Küküllőbe ömlik.

A másik Zsákod pataka. Ez az előbbivel párhuzamosan és ellentétes irányban a Kis-Küküllőbe folyik. Emellett van Magyar- és Oláhzsákod, Hidegkút, Pipe, Vécze, Székelyszállás, Csöb, Bordos, s mellette jobbról Rava, balról Szentdemeter.

Solymos patak a már Bözöd határán kezdődő Lóczytetőn és mellékhegyein eredve, délnyugati irányban szeli át e hegyeket. Eredetén egy órával alól Nagysolymos, és kissé alább, keleti irányból lejövvő Kissolymos pataka völgyében Kissolymos rejtőzködik.

Az 1332-1337-ig terjedő pápai tizedjegyzékben említik először Solymost, villa Solumus néven, de hogy a kettő közül melyik, nem lehet biztosan meghatározni, de bizonyos, hogy ez írásos emlék előtt is e völgyek lakott területek voltak. Benkő Elek régész szerint az említett Solumus, Nagysolymos kell, hogy legyen, mert a Kis- előtagú falvak később jöttek létre, a Nagy előtaggal bővült települések szomszédságában. (lásd bővebben: Benkő Elek: A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiája Bp, 1992)

A Székely Oklevéltár adatai szerint 1550-ben a szomszédos Szenterzsébet és Hidegkút mellett Solymoson is élnek az Eőssi család tagjai: Michael Ewssy de Naghsolmos.”

A falu közösségéről a korabeli összeírások tájékoztatnak. Nagysolymosból két lófőt és két lófőségből kiesettet jegyeztek fel 1566-ban. 1567-ben 27 szabad portát vettek számba. 1576-ban 32 fejedelmi tulajdonú jobbágyporta után vetették ki az ötvendénáros adót.

A falu elnevezése egy ősi mesterségre, a solymászatra, illetve a sólymokban gazdag vidékre utal. Erdélyben, a fejedelemség korában a rendes adón kívül használták a „sólyomadót.” Ennek értelmében évente 8 sólymot kellett beszolgáltatni a török portának. A madarakat beszolgáltató solymárok bizonyos kiváltságokat élveztek. Nagysolymos mellett ilyen sólyommal is adózó székely falu volt még Kissolymos, Lövéte, Vargyas, Sófálva stb.

Nagysolymos történelmi jelentőségét mutatja az itt tartott két széki gyűlés. Az első Nagysolymoson tartott széki gyűlés 1492. december 2-án volt, Báthori István idejében. Ezen gyűlésen, az udvarhelyszékieken kívül részt vettek a szászok is, együttesen kifejezve elégedetlenségüket a vajda politikájával szemben.

Majd 1727 nov. 20-án Nagysolymoson tartotta ráthothi Gyulaffi László főkirálybíró azon nevezetes székgyűlését, melyen jogtörténelmileg igen fontos végzések és törvények hoztak az adó repartíciójáról, a katonaság átvonulásáról, a törvénytétel módjáról, postálkodásról, a falusi előjáróságok szervezetéről, e mellett büntetések szabattak a dohányzók, káromkodók, éjjelente dorbézolók, erdőégetők stb. ellen.

A századok alatt a falut több tűzvész pusztította. A legnagyobb faluégés, amiről adatok vannak, 1869. augusztus 3-án volt, aratás idején. A tűz Balázi József nyitott tűzhelyéről pattant ki és terjedt szét, kb. 115 házat égetve fel, ami a falu felét jelentette.

A faluban történő oktatás kezdetéről nincsenek pontos adatok, viszont annyi bizonyos, hogy a XVI-ik században már létezett iskola a faluban. Erre utalnak a XVIII-ik századból való adatok, amelyek szerint három rendelet született az oktatás helyzetére nézve: 1712-ben, 1722-ben és 1742-ben. Ezen rendeletek úgy szóltak Nagysolymoshoz, mint rendezett egyházközséghez, melynek rendszeres skólamestere (tanító) van.

Az itteni táj érdekessége, hogy Nagysolymos határán újból felfedezhetjük a Kőröspataknál és Bözödnél észlelt Tündérek útját. Itt már Ördögborozda név alatt a vízválasztó hegységnek Bözöd útja nevű csúcsra kap fel, innen Úrvár völgyén átvonulva, felcsap a Kopaszra; onnan a ravai erdőkön, az Omlás nevű erdőn a csöbi Nagy völgyön és Somosbércén át a zsákodi Baglyasra, Szépágyacseréire, onnan a búi erdőkön át a nádasi és bródi határokra, ahogy Orbán Balázs ismerteti e vidéket. E földtöltés, melynek sánca a Nagy-Küküllőre néző oldalán van, Firtos tájáról indulva átszeli a két Küküllő közti vidéket. Ez a székelyföldet átszelő Kakasborozda, Ördögútja, Rabsonné útja név alatt ismeretes fővonal. Solymoson a rege az róla, hogy az ördög roppant ekéjével azért szántotta e barázdát, hogy a Küküllőt oda vegye be, de Isten nem segítette e szándékában, s nem tudván ekéjével megfordulni, művét nem is vihette véghez.

Nagysolymoson másik, figyelmet érdemlő hely a Törökvár.

A Nagy- és Kissolymos völgyét elválasztó Karisfal nevű hegyláncolat legmagasabb csúcsát Várhegynek nevezik. A hagyomány azt tartja, hogy itt a törököknek volt vára, hol egy hatalmas török pasa lakott, ki az egész vidéket rettegésben tartotta, s a szép nőket, ha módját ejthette, elrabolta. A csaknem megközelíthetetlen hegyen van a Kincseslyuk. Egy néhány öl mély, bányaszerű, emberkéz által kivájt üreg, hová a törökök roppant kincsüket elrejtették, melyet most bűvös bivalyok és agarak őriznek (a néphit szerint,) sőt azt is mondják, hogy ez az üreg messze elágazó tömkeleg volt, amely azonban összeszakadozott, s most az ott lévő roppant kincs örökre rejtve van. E várból a törököket, a hagyomány szerint, a magyarok bejövételükkor üzték el. A vár bevételét után, őseink a Nagysolymostól nyugatra eső Bálványos nevű helyen tettek győzelmi áldozatot.

Az itt lakó emberek gazdag monda, mesevilágában a két Solymos eredete is fellelhető. Eszerint élt a vidéken egy solymár, akinek csupán két sólyma maradt. Amikor a sólymokat fölröptette, hogy elengedje őket, a nagyobbik sólyom Nagysolymos falu tornyára szállt, a kisebbik Kissolymos tornyára. Innen kapta nevét a két falu. Nagysolymos a nagyobbik sólyomról, Kissolymos a kicsiről. Isten adja, hogy mindannyiunk lélektornyát megtalálhassa e két szabad sólyom, hogy mi is otthonra és hazára leljünk itt, Nagysolymos vidékén!